

8. Marenych T.Gh., Ghavryljchenko O.V. (2012). Bukhghaltersjkyj oblik u skhemakh i tablycjakh [*Accounting in schemes and tables*]: navch. posib. v 2-kh ch., Ch. 2. / KhNTUSGh. Kharkiv: Misjkdruk, p. 336 [in Ukrainian].

9. Butynecj F.F. ta in. (2009). Bukhghaltersjkyj finansovyj oblik: pidruchnyk dlja studentiv specialnosti «Oblik i audyt» vyshhykh navchalnykh zakladiv [*Accounting and financial accounting: a textbook for students majoring in «Accounting and Auditing» of higher education*], za red. F.F. Butyncja, 8-me vyd., dop. i pererob. Zhytomyr: PP «Ruta», p. 912 [in Ukrainian].

10. Abramchuk M.Ju., Ghumenna Ju.Gh., Tjutjunyk I.V., Rubanov P.M. (2018). Finansovyj oblik: konspekt lekcij [*Financial accounting: lecture notes*]. Sumy: Sumsjkyj derzhavnyj universytet, p. 395 [in Ukrainian].

11. Plan rakhunkiv bukhghaltersjkocho obliku aktyviv, kapitalu, zobov'jazanj i ghospodarsjkykh operacij pidpryjemstv i orghanizacij [*Chart of accounts for assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations*]: zatv. nakazom M-va finansiv Ukrajinny vid 30.11.1999r. # 291 (u red. nakazu vid 09.12.2011 r. № 1591). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#n13> [in Ukrainian]

УДК 336.713

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF BANK ASSETS AND LIABILITIES MANAGEMENT

КІР'ЯНОВА Н.В., ЛИННИК Н.В.,
здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка
ЯКОВЕНКО Я.С., здобувачка
Харківський торговельно економічний інститут КНТЕУ

Здійснено подальше удосконалення теоретико-методичних засад управління активами та пасивами вітчизняних банківських установ. Узагальнено думку науковців стосовно визначення поняття «управління активами і пасивами банку». Охарактеризовано інструментарій та підходи ефективного управління активами і пасивами банку та обґрунтовано доцільність їх удосконалення.

Ключові слова: активи, пасиви, банківські установи, управління, інструментарій

Further improvement of theoretical and methodological principles of management of assets and liabilities of domestic banking institutions. The opinion of scientists on the definition of «asset and liability management of the bank» is summarized. The tools and approaches of effective management of the bank's assets and liabilities are characterized and the expediency of their improvement is substantiated

Keywords: assets, liabilities, banking institutions, management, tools

Постановка проблеми в загальному вигляді. Управління пасивами і активами банку варто визнати основними базовими управлінськими процесами у сфері банківської діяльності. Ключовим питанням сучасної банківської системи є запровадження збалансованого підходу до управління активами і пасивами, яке б забезпечувало бажаний рівень прибутковості при визначеному рівні ризику, враховуючи параметри структури активів і пасивів за критеріями їх терміновості, ліквідності та надійності. Розробка інструментів реалізації зазначеного підходу

* Науковий керівник: Руденко С.В., к.е.н., доцент

сприятиме підвищенню ефективності управління активами і пасивами, зростанню прибутковості, покращенню фінансової стійкості, підтверджує актуальність зазначеного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні питання управління активами та пасивами розглядалися в працях таких вітчизняних дослідників як: Х.О. Соколова, О.О. Павлюк, О.В. Литвинюк, О.В. Добровольська, О.В. Балашова, О.В. Шварц, К.М. Азізова, Д.М. Гриджук. Серед закордонних науковців виокремимо праці Д. Маршала, К. Віпула Бансала, Ф. Джозефа Сінкі, М. Хоутрі, Р. Ольсона, Р. Джандоменіко. Незважаючи на наукові здобутки в даній галузі розробка ефективних рекомендацій щодо покращення ефективності управління активами та пасивами банку для забезпечення їх прибутковості, ліквідності та стабільності вимагають подальшого розвитку та вдосконалення.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є подальше удосконалення теоретико-методичних засад управління активами та пасивами вітчизняних банківських установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі не існує єдиного підходу стосовно визначення поняття «управління активами і пасивами банку».

Зокрема О.В. Шварц визначає управління активами і пасивами банку з позиції процесного підходу, акцентуючи увагу на його визначальній ролі у постійному регулюванні динаміки та структури активів і пасивів банку, що дозволяє забезпечувати належний рівень економічної ефективності банку в частині підтримання бажаного рівня ліквідності та оптимізації ризику [1].

Віпул К. Бансал та Джон Ф. Маршалл вважають, що основою управління активами і пасивами банку є підтримання їх збалансованості таким чином, щоб виконувалася умова одночасної мінімізації ризиків банку та досягнення цілей фірми [2].

Дж. Сінкі ототожнює дане поняття з управлінням банківським балансом, зосереджуючи увагу на альтернативних сценаріях ліквідності та процентної ставки [3].

П. Роуз виділяє стратегічний аспект, відзначаючи необхідність узгодження структури балансу банку та його стратегічних цілей, що досягається шляхом формування певних стратегій [4].

Д.А. Ротар вважає, що управління активами і пасивами потребує узгодження структури балансу банку з його власною політикою через реалізацію певних операцій в рамках обраної стратегії [5].

О.В. Литвинюк визначає доцільність комплексного підходу в управлінні активами і пасивами банку, який спрямований на досягнення оптимальних пропорцій активних та пасивних операцій в діяльності банку, і забезпечує мінімізацію або уникнення проблемних активів та пасивів [6].

Л.А. Ключко пов'язує управління активами і пасивами банку через координацію операцій, спрямованих на залучення або розміщення ресурсів, що забезпечуватиме оптимізацію чистого доходу зі збереженням встановленого рівня ризику недостатності власного капіталу, ліквідності та процентного ризику [7].

Н.Ю. Діденко відзначає, що управління активами і пасивами банку пов'язано з усіма сферами фінансового менеджменту, який визначає ефективність діяльності банку, а також його адаптивність, конкурентоспроможність [8].

Л.О. Примостка виділяє управлінський аспект в частині визначення поняття «управління активами і пасивами банку», відзначаючи його у якості скоординованого управління фінансами банку, яке досягається через прийняття управлінських рішень, спрямованих на підтримання визначених пропорцій операцій з активами та пасивами банку з метою мінімізації ризиків, збільшення прибутку, контролю ліквідності тощо [9].

Н.О. Коваль, В.В. Зянько, О.В. Тепня підкреслюють концептуальний зміст даного поняття, сутність якого полягає у скоординованому управлінні фінансовими потоками банку, яке забезпечує досягнення визначених цілей через дотримання пропорційності між активними і пасивними операціями банку [10].

О.М. Колодізев, І.О. Губарева, І.М. Чмута ототожнюють управління активами і пасивами банку із формуванням структури банківського балансу, в результаті чого відбувається вирішення питання управління прибутковістю, ліквідністю та ризиками банку [11].

І.В. Сало зазначає, що управління активами і пасивами банку є основним процесом, який забезпечує планування та реалізацію банком своїх доходів, а також контроль ризиків діяльності [12].

О.М. Шинкаренко у процесі визначення поняття зосереджує увагу на забезпеченні виконання цілей фінансового менеджменту банку та дотримання обраних стратегій через оптимізацію структури активів і пасивів банку [13].

В.С. Стельмах, В.І. Міщенко вважають, що управління активами і пасивами банку полягає у залученні та подальшому розміщенні в активах допустимого обсягу ресурсів, які характеризуються визначеним рівнем ліквідності та ризику [14].

С.М. Козьменко, І.В. Волошко, Ф.І. Шпиг визначають дане поняття як вид діяльності, спрямований на формування структури балансу банку відповідно до визначених стратегічних цілей і програм [15].

Н.Ю. Фітас наголошує на філософському аспекті поняття «управління активами і пасивами банку» як управління банківською діяльністю, що спрямована на підтримання конкурентоспроможності та подальшому розвитку банку [16].

К.М. Азізова та Ю.С. Тисячна акцентують увагу на процесному підході у визначення поняття, ототожнюючи його з цілеспрямованим впливом, орієнтованим на досягнення поставлених цілей, на активи і пасиви банку за допомогою певних методів у режимі детермінованої програми [167].

Законодавчо закріпленим є наступне визначення: «Управління активами і пасивами – діяльність банку щодо проведення фінансових операцій з метою підтримання ліквідності, оптимізації ризиків його комерційної діяльності, хеджування таких ризиків, коригування валютних позицій банку, здійснення операцій, що належать до інвестиційної та фінансової діяльності банку» [18].

Отже, наявні думки науковців стосовно визначення поняття «управління активами і пасивами банку» свідчать про його фундаментальне значення у банківській діяльності та широке коло аспектів, які певним чином пов'язані з дилемою «ліквідність-прибутковість».

Процеси цифровізації, глобалізації та інтеграції у світовій економіці особливо актуалізують стратегічний аспект діяльності учасників ринку, який стосується і банківського сектору, оскільки мінливість, нестабільність та непередбачуваність економічного середовища має негативний вплив на їх функціонування, тому з метою результативного управління активами і пасивами банку необхідним є використання відповідних стратегій.

У праці [19] виокремлено наступні стратегії:

- стратегія управління активами – орієнтована на розміщення власних і залучених коштів з метою отримання доходів;
- стратегія управління пасивами – зосереджена на аспекті ліквідності та формування ресурсів банку через залучення додаткових коштів;
- стратегія збалансованого управління (стратегія комплексного управління активами та пасивами) – передбачає визнання активів і пасивів банку як єдиного об'єкту управління.

Кожна із стратегій має специфічний об'єкт управління, проте, як свідчить вітчизняна банківська практика, найбільш поширеною є остання, оскільки вона має коло переваг у порівнянні з іншими та спрямована на виконання таких завдань:

- управління валютним, процентним ризиком та ризиком ліквідності;
- координація процесів управління активами та пасивами з метою забезпечення максимізації доходів та мінімізації витрат;
- контроль та аналіз вартості активів та пасивів банку відповідно до його стратегічних цілей [19].

В рамках діючої нині у практиці банківської діяльності теорії взаємодії активів і пасивів виділяють такі стратегії [20]:

- стратегія досягнення нульової різниці між активами і пасивами, яка має на меті утримання рівної частки активів і пасивів з плаваючою ставкою; це дозволяє забезпечити мінімізацію процентного ризику, тобто у такому разі зміна поточної ціни не вплине на сталість чистого процентного доходу;

- стратегія позитивної різниці між активами і пасивами, що полягає у підтриманні більш високої частки активів із плаваючою ставкою в загальному обсязі активів, порівняно з часткою пасивів із плаваючою ставкою в загальному обсязі пасивів; її використання є доцільним у разі очікування зростання процентних ставок;

- стратегія негативної різниці між активами і пасивами, за якої частка пасивів з плаваючою ставкою у загальному обсязі пасивів перевищує частку активів із плаваючою ставкою в загальному обсязі активів; застосовується при очікуванні падіння процентних ставок.

Кожна з цих стратегій базується на тому, що керівництво банку в змозі передбачити реальну економічну ситуацію, в іншому випадку діяльність банку може зазнати серйозних втрат.

О.В. Шварц виділяє основні цілі управління активами і пасивами банку:

- управління процентним гепом (процентний ризик);
- забезпечення достатнього рівня ліквідності;
- передбачення обсягу та напрямку зміни валютних курсів (валютний ризик);
- максимізація прибутку;
- забезпечення достатньої величини капіталу для погашення ділових ризиків [1].

Погоджуючись із думкою науковця стосовно взаємозв'язку управління активами і пасивами банку та його фінансовою стійкістю, слід відзначити, що об'єктом процесу управління є структура активів і пасивів банку, а результатом процесу є оптимізація такої структури шляхом використання певних інструментів, що забезпечує досягнення основних цілей управління, зазначених вище.

Фінансова стійкість, яку часто ототожнюють і з надійністю, і з платоспроможністю, і з ліквідністю, все ж є окремим поняттям. Відповідно до позиції, окресленої у [21], фінансова стійкість банку визначається як якісна характеристика його фінансового стану, що виражає достатність, оптимальність співвідношення, збалансованість активів та пасивів банку з дотриманням певного рівня його ліквідності, платоспроможності, прибутковості тощо, можливості досягнення визначених банком цілей.

Дійсно, ефективне управління активами і пасивами банку потребує належного інструментарію [1]. Автор наголошує на важливості методологічного аспекту в частині кількісного та якісного складу методів управління, виділяючи дві групи сучасних методів управління активами і пасивами банку.

До першої групи відносяться базові методи управління ризиком, особливість застосування яких полягає в ідентифікації наявного ризику (процентний, валютний та ризик ліквідності) у процесі діяльності банку внаслідок зміни у структурі та динаміці активів та пасивів, а також їх співвідношенні, та вибору найбільш підходящого методу управління. Прикладом таких методів є управління дюрацією (імунізація балансу), трансфертне ціноутворення, хеджування, структурне балансування, управління валютною позицією (валютний метчинг), метод розривів ліквідності, управління гепом (процентний ризик) [1].

Друга група включає в себе методи моделювання оптимальної структури балансу банку через формування такого співвідношення активів і пасивів банку, яке б враховувало існуючі ризики, а також сприяло досягненню встановлених цілей. Серед методів моделювання оптимальної структури балансу виокремлюють статистичні, графічні, економіко-математичні, експертні та інші.

Семенча І.Є. та Руденко В.І. зосереджують увагу на методах управління активами банків, виокремлюючи такі, як:

- метод розподілу загального фонду коштів – полягає у розподілі активів на групи відповідно до принципів ліквідності та визначених цілей (результативність використання даного

методу повністю залежить від рівня менеджменту банку, тому практика його використання, переважно, характерна для дрібних банків);

- метод конверсії коштів або розподілу активів – полягає у надходженні джерел коштів до підрозділів банку залежно від термінів їх надходження, таким чином особлива увага зосереджена на відстеженні та зміцненні ліквідності;

- метод наукового управління – базується на наукових розробках та аналізі операцій з використанням складних економіко-математичних моделей з метою ідентифікації рівня кореляції між статтями балансу банку, що формує належну підтримку для прийняття рішень керівництвом банку;

- метод визначення ефективності здійснення активних операцій – ґрунтується на використанні методу коефіцієнтів через розрахунок показників видачі, доходності, оборотності, тривалості одного обороту активів та ін. [22].

У праці І.Г. Сокиринської та Т.О. Журавльової [23] виділено ряд підходів до управління активами, зокрема такі, як: портфельний з використанням методів розподілу активів, загального фонду активів, комбінованого методу; кредитного потенціалу, відповідно до якого керівництво банку несе відповідальність і за залучені кошти, і за власний капітал банку. Проте дослідниці наголошують на тому, що у міжнародній практиці найбільш поширеними є інтегрований і збалансований підходи.

Науковці наголошують на необхідності удосконалення існуючих методів, що обумовлено тенденціями динамічних змін інструментарію управління активами і пасивами банків у міжнародній банківській практиці. Погоджуючись з позицією, представленою у [23], відзначимо, що зміни у процесі управління активами і пасивами банку повинні відбуватись відповідно до певних вимог, а саме базуватися на державному підході (з урахуванням економічної, соціальної, міжнародної законодавчої політики), мати наукову обґрунтованість, комплексний та системний характер, враховувати стратегічні та оперативні аспекти, бути дієвими та ефективними.

Висновки. Окреслено основну банківську дилему, яка полягає у тому, що перед банками постійно виникає проблема, яка вимагає обирати між ліквідністю та прибутковістю. Узагальнено основні теоретичні підходи, спрямовані на вирішення цієї дилеми (теорія комерційних позик або реальних векселів, теорія передання, теорія єдиного резервного фонду коштів, теорія очікуваного доходу, теорія конвертованості банківських коштів, теорія взаємодії активів і пасивів), відзначено умови їх використання та недоліки.

Узагальнено думку науковців стосовно визначення поняття «управління активами і пасивами банку» та доведено відсутність єдиного тлумачення, проте визначено, що його сутність розкривається через зв'язок з дилемою «ліквідність-прибутковість», розвиток банку, цілеспрямований вплив на структуру балансу банку та ін.

Охарактеризовано інструментарій та підходи ефективного управління активами і пасивами банку та обґрунтовано доцільність їх удосконалення.

Література.

1. Шварц О.В. Управління активами і пасивами банку як фактор забезпечення фінансової стійкості. Фінансовий простір. 2015. № 2
2. Marshall J.F., Vipul K Bansal Financial Engineering: A Complete Guide to Financial Innovation. New York: New York Institute of Finance, 1992. 728 p.
3. Sinkey J.F. Commercial Bank Financial Management. 6th Edition. New Jersey: Prentice Hall, 2002. 696 p.
4. Rose P., Hudgins S. Bank Management & Financial Services. 9th Edition. New York: McGraw-Hill Education, 2013. 768 p.
5. Ротар Д.А. Концептуальні основи формування стратегій управління активами і пасивами банківських установ та напрями їх оптимізації. Молодий вчений. 2014. № 6 (2). С. 18-21.
6. Литвинюк О.В. Методичні підходи до визначення основних етапів розвитку процесів управління активами та пасивами банківських установ України. Молодий вчений. 2014. № 7 (2). С. 41-44.

7. Ключко Л.А. Гнучке управління активами і пасивами – необхідна умова забезпечення фінансової стійкості комерційного банку. URL: <http://www.nvisnik.geci.cn.ua/uk/nissue/item/>.
8. Діденко Н.Ю. Управління активами і пасивами банку. Актуальні проблеми економіки: теоретичні та практичні аспекти: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 27-28 січня 2012 року): у 2-х частинах. Дніпропетровськ.: НО «Перспектива». 2012. Частина I. С. 43-44.
9. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку : навчальний посібник. Київ : Київський національний економічний університет, 2015. 280 с.
10. Зянько В.В., Коваль Н.О., Тептя О.В. Банківський менеджмент. Вінниця : ВНТУ, 2007. 148 с.
11. Колодізев О.М., Чмутова І.М., Губарева І.О. Фінансовий менеджмент у банках: концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері. Харків: ІНЖЕК, 2004. 408 с.
12. Сало І.В. Фінансовий менеджмент банку. Суми: Університетська книга, 2007. 314 с.
13. Шинкаренко О.М. Проблемні питання оптимізації структури активів та пасивів. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2008_21_1/articles/Finansi/8_Shinkarenko.pdf.
14. Стельмах В.С. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: наук.-аналіт. матеріали / [В.С. Стельмах, В.І. Міщенко, В.В. Крилова, Р.М. Набок, О.Г. Приходько, Н.В. Грищук]. Київ : Національний банк України; Центр наукових досліджень, 2008. 220 с.
15. Козьменко С.М., Шпиг Ф.І., Волошко І.В. Стратегічний менеджмент банку. Суми: Університетська книга, 2003. 734 с.
16. Фітас Н.Ю. Економічна сутність управління активами і пасивами комерційного банку. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_31/statti/4_7.htm.
17. Азізова К.М. Тисячна Ю.С. Управління активами і пасивами банку: сутність та методичні підходи. Економічний простір. 2016. № 108. С. 112-126.
18. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України : Постанова № 324 від 06.09.2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0324500-07#Text>.
19. Зверук Л. А. Основи стратегій управління активами і пасивами банків. БізнесІнформ. 2018. № 6. С. 307-313.
20. Сирчин О.Л. Еволюція наукових поглядів на вирішення банківської дилеми «ліквідність-прибутковість». Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. 2015. Вип. 1. № 56. С. 260-267.
21. Дзюблюк О.В. Михайлик Р.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія. Тернопіль : Терно-граф, 2009. 316 с.
22. Семенча І.Є., Руденко В.І. Особливості управління активами банку в Україні в посткризовий період. Вісник Хмельницького національного університету. 2017. № 5. С. 244-248.
23. Сокиринська І.Г. Журавльова Т.О. Фінансовий менеджмент у банку. Дніпропетровськ: Пороги, 2016. 192 с.

